

Svätý duch

Ján Kalinčiak

I.

„Vysoké Tatry, vlast' moja, už spíte a driemete v tichote, nedbajúc na celý svet, na starosti zemskej, a syn váš sa vracia k vám i objíma vás dušou plamennou, vy ale naň nedbáte – lebo čo vás doňho, keď odpočívate? Hej, ale keď sa zodvihnete zo spania vášho, keď slnce zasvieti nad dvíhajúcimi sa hlavami vašimi, potom sa naňho obhliadnite i vezmite ho pod svoje mocné krídla!“

Tak vítal velebné Tatry z cudziny sa domov vracajúci šuhaj, a cituplné srdce jeho bilo bystro a oči jeho túžobne pozerali na posvätné vrchy Slovákov. Pozrel šuhaj na kolísku svoju a zhladal ju vo sne zahrúženú. Ako blesk preletelo to dušou jeho, lebo noc bola obrazom kraja toho, ktorý on vlast'ou svojou nazýval. Neligotal sa kraj jeho v bleskoch slávy.

Vtom sa priblížil ku Svätému Duchu, rodnej dedine svojej, prišiel k domu otca svojho a zaklepal na vráta raz, dva – psi na dvore zaštekali a sluha prišiel neznámemu otvoriť. Po malej chvíli bol celý dom na nohách. Starký otec, ktorý za najväčšiu cnosť držal kosiť nepriateľa, pozrel na syna usmievajúc sa, pokývol hlavou i hovoril: „Dobre, syn môj, hodný si chlap, teraz odhodíš tie haky–baky na stranu, vezmeš ostrú šablú do ruky a pôjdeme vedno šťastie do sveta hľadať a budeme rúbať až radosť! Dobre, dobre, veď uvidím, čo z teba vychovám a či sa nebudem musieť za teba hanbiť!“ Matka tiež naň radostne pozerá; už ho od dvoch rokov nevidela, čo ostatný raz do škôl odišiel. Hladká ho po hlave, prituľuje ho k srdcu a mazná sa s ním, lebo sa nazdá, chudera, že je to ten samý Stanislav, čo pred dvanástimi rokmi. A on ani otcovi neodporuje, ani od matky neodchádza – a tak je s ním spokojný i otec i matka. Prichodia i starí sluhovia a plačúcky pripomínajú služby svoje, mladému pánovi dakedy preukázané. Jeden spomína tie časy, keď ho na rukách nosieval, druhý povedá, že ho v kolíske kolimbával, tretí hovorí, že ho učil šablou zvrtať, štvrtý vraví že mu kuše zo šindľa robieval, a bohviečo tam všetko pospomínajú.

Pomaly staručká mať prinášala jedlá, aby si synáčika obživila, a vravela: „Ach, nebožiatko, hádam cez celý deň nič nejedlo. Pod' sem, syn môj, pod', zajedz si teplého.“

Ale otec na to: „Ej, čo tam vymýšľaš, daj mu kus mäsa, keď ho máš, potom nech si pohár vína na to vypije, a potom dosť – čo by sa tak maznal, veď ho čert

do rána nevezme; i ja som bol dakedy mladý, ale som nikdy takéto parády nevystrájal. Nech beťah vezme tú vašu materinskú lásku. Zemanovi kus mäsa, pohár vína v terajších časoch, a na tom dosť.“

Ale syn radšej len mater poslúchol a jedol s veľkou chuťou. Pri večeri sa ho matka vypytovala, čo nového vo svete, otec zasa, starý kuruc, či nič nepočul o Rákócim, či sa ozaj zo Sedmohradskej a spoza Tisy hýbe. Stanislav na všetko len krátko odpovedal a rozprával dačo zo svojho školského života. Matka sa usmievala a vzdychala, ale otec sa ohlásil: „Ja, načo sú vám tie vaše pletky, ktorým sa v tých vašich školách učíte? Keď ti sedliak panské odrobí alebo peniazmi zaplatí, dobre, bude mať pokoj, a keď nie, dobre, dáš mu štyriadvadsať. Keď ti pán ublíži, nepravoť sa s ním, nač je to? Zosním šabľu z klinca a nauč ho móresu, bo len tak dobre vyjdeš na tomto svete.“

Keď videl Stanislav, koľko bilo a kde je, vyprával otcovi o všelijakých vojenských veciach, opytoval sa ho o Bočkaym, Betlenovi, Tökölim a Rákóciovcoch, čo na otca pôsobilo, že od radosti až do neba rástol a kvitol, že takého syna má. Hlavou pokývajúc, povedal tento: „tak, tak, syn môj, dobre máš, to je po zemiansky. Vidiš tamto tú šabľu na stene? Tú môj ded dostal od pána Bočkayho za odmenu, že nepriateľov dobre mastil; túto zase môj nebohý otec, Pán Boh mu daj veselé zmŕtvychvstanie, z Bystrice doniesol, keď Bethlena korunovať chceli. Hej, boliže to časy; takých nikdy viac nebude! Vtedy mohol človek, koho len chcel mlátiť a rabovať, čo sa mu len zachcelo.“

Mladý šuhaj, vstanúc od stola, pozeral šable, na ktorých sa „promeritis“, „prolibertate“ a druhé nápisy nachádzali. „Tak je, syn môj, dobre!“ – vykrikol otec a vykrútiac si šedivé fúzy, napil sa z plného pohára i zase ďalej hovoril: „Pozajtra pôjdeme do Mikuláša na kongregáciu, kde sa bude kráľovský list čítať, prinesený od vojenského kapitána, priševšieho k nám na exekúciu. Ale nech som dobrý, bude sa mu kečka pariť.“

„Pán Rákóci sa blíži,“ povedal na to syn jeho, „v Bihari sa moc pánov zišlo pod jeho zástavy. On sám príde zo Sedmohradska o dakoľko mesiacov do Liptova.“

„Tak je dobre,“ hovorí starý, „nech len príde. Pôjdeme obaja pod jeho zástavy.“

Ale starká matka sa zľakla, počujúc slová tie vidiac, že sa syn jeho proti tomu nevzpiera, obidným hlasom riekla: „Och, Bože môj, veď vy to ani chvíľu doma posedieť neviete. Vedže za tou krvou tak nepachtite; čože vás do toho? Nech sa tam bije kto chce. Ja som sa tak utešila, že mi syn dobrú nevestu do domu privedie, keď domov príde, a nebude takým tulákom, ako ste vy bývali.“

„To, to, ani mu nič iného nechybí,“ okríkne sa otec „iba to. Na čerta mu je žena v týchto časoch, čo má z nej, iba večnú starosť a trápenie. Len mu uviaž: húžvu na krk a potom budeš mať potešenie z milého synáčka. Ba, nech ma čert vezme, radšej mu popredku krk vykrútim.“

A starý sa tak rozhneval, že by sa bol až do božieho rána vadiť, keby ho Stanislav nebol prosil, aby ho pustili spať.

II.

Žiare sa zabľšťali na nebi a pomaly sa brieždiť začínalo. Slniečko spoza spišských hôr ako väzeň z temnice vyskočilo a svojou horúcou žiarou pobožkalo šedivé čelo velebného Kriváňa.

Nedáľeko Kriváňa pod Barancom leží tichá dedinka, bývalisko viacej zemianskych a sedliackych rodín. Slnce zasvietilo aj na tichú dedinu a pozobúdzalo všetkých, čo ešte len pred chvíľou v tuhom sne odpočívali. Ponáhľala sa sedliak s kosou kosiť dozretú trávu na poľany v tatranských horách a mladé ženičky idú za nimi s hrabľami na pleciach, plachty okolo pazuchy uviazané majú, ustavične hovoriac a spievajúc, akoby im nič nechýbelo. Odrastlé deti idú plátno k potoku vystierať a malé deti, plačkajúc a brodiac sa po jarku, vyhánajú hus i na pašu.

Starý, vysoký, z dreva zbudovaný dom stojí naprostred dediny, okolo neho sú i z druhej strany iné zemianske domy. V dome tomto sa už všetko pohybuje, čeliadka sa na dvore schádza a starý Václav rozkazy sluhom i slúžkam rozdeľuje – slovom, obzerá všetko ako starostlivý hospodár. Za domom naboku stojí malá záhradka a z nej pekný výhľad na Tatry. Mali dakedy v nej byť nasádzané kvety, ale teraz dákosí pustá stojí, iba kde-kde ružička hlávku pozdvihuje. Poznať, že v

dome mladej dcéry nieto a že stará pani radšej sadí a obstaráva iné zeliny ako pekné kvety.

Dvierka sa na záhrade otvoria a do nej vojde mladý šuhaj. Obzerá všetky kúty a vyhľadúva všetky miesta, na ktorých sa dakedy hrával. Pozrie na Tatry. Čelo ich sa dvíha až k oblakom; hoc je leto, predsa sú ich končiare snehom pokryté a biely sneh sa ihrá v ľahkých obláčkoch, čo sa pustili z neba, akoby Tatry pobožkať chceli. Tam stojí Kriváň, je ako lúka zelený driek jeho, ako hlava šedivého starca biele je čelo jeho; ale spojenie toho bieleho a zeleného nevidno, bo sa nebeské obláčky dolu spustili a ovenčili hlavu šedivého obra, ich plecami svojimi podopierajú hoc sa temä jeho vysoko nad nimi vypína. Tak venčí sláva čelo nepremoženého, čo v celom svojom živote pevne a nepohnute stojí v službe za vec dobrú.

Na susedovej záhrade sa tiež dvere otvorili a mladé švárne dievča sa ako rybka dnuká vošmyklo. Jej biele ranné hábky sa len tak zahrávajú s tichým vetríkom jej tvárička sa len tak ligoce od slniečka, a taká je červená ako makový kvet. Vojde, rukou si oči od slnca zastierajúc, a pozerá na kvieťa; potom vezme krhličku, pokropí kvetné hriadky a zaspieva si:

„Kvietky moje, kvietky vy ste moje dietky,“

a usmievajúc sa od radosti, že jej všetko tak pekne kvitne, obchádza okolo hriadok ako matka okolo dietok svojich.

Mladý šuhaj stojí – ani sa nepohne, ani nezadýchne – i pozerá na krásne zjavisko v susedovíe záhrade. Utúlil sa za strom, aby susedka zazrúc ho neušla, a tak aby na ňu dlhšie pozeráť mohol. Ale samopašné dievča otáčalo očami zôkol-vôkol a zhliadnuc ho, utíchlo, a len kedy-tedy naň očkom zahodiac, chytrým krokom domov bežalo, akoby nič nebolo spozorovalo. – Nevidí ju už šuhaj, ale mokrá hriadka, vytlačené kroky na chodníku pieskom vysypanom a kvieťa, čo sa až posiaľ kývalo, svedčia, že tam dakto byť musel. A šuhaj jak sa díva, tak sa díva – až keď sa už dosť a darmo nadíval, išiel, odkiaľ prišiel.

III.

Vo Sv. Mikuláši je veľký stisk ľudu. Tam sa páni prechádzajú po rínku, brnkajú šablami a zastavujú sa pri každom zemanovi i hovoriac mu hneď hlasitejšie, hneď pošepky do ucha. Potom sa schytia a idú ďalej, hľadajú iných, a keď sa ich už hodná kopa nazbierala, zhovárajú sa o zemianskych veciach. Pán povedá: „Páni, držte sa!“ „Ej, nebojte sa, pán brat, veď i my vieme, že ste nám dakedy tiež dač dobrého urobili.“ Pán sa pokloní a vbehne do stoličného domu. A to sa všade tak robí. Plno vojska sa po ulici snuje a zazerá na sebevoľné zemianstvo, naň tiež len bokom pozerajú, akoby sa mu naň ani hľadieť nechcelo. Vo všetkých kútoch sa ozýva hudba, šable a ostrohy pánov, zbroj vojska a fokoše nižšieho zemianstva, krik ľudstva a spievanie podnapitých zemanov hučí ako súdny deň. Pomaly sa páni poberajú do stoličného domu; nižšie zemianstvo sa za nimi s hrozným krikom hrnie. Ale na ulici je ešte tiež celý rákoš, vresk, hukot, hluk. Hrnúci sa do stoličného domu zemanovia naschvál strcajú vojakov a títo zase zemanov, takže hneď vojsko šable vytiahlo, zemanovia zase šable, fokoše a valašky nad hlavy povzniesli, a ruvačka, krik, huk ako v pekle nastal. Hudba umĺkla; všetko sa hrnie k ruvanici.

Vtom sa na obloku stoličného domu ukázal župan Illešházy a Böckl, vodca vojska. Pán Illešházy zavolá: „Ustúpte, páni bratia, ustúpte!“

„Haj, ba ho neodstúpim, čo by sa hrmen striel do jeho matere, tu sme my na našom grunte, čože teda títo od nás chcú, čože nám zavadzajú?“ kričí jeden zo zemanov, a druhý zase: „My sme páni a nedáme si do kaše dúchať – nech oni odstúpia – prvší je zeman, ako tu dáky si odkundes, čo sa nám pod nohy mätie! Ľaľa, ešte nám naostatok ani do stolice prístupu nedajú! Vyochládzaj ho, vyochládzaj! Lap ho, lap, či ho vidíš, ako sa nám vysmieva! Sem ho, sem medzi prsty!“ – A tu ruvačke ani konca, ani kraja, až Böckl k obloku príde a pokýva vojsku, aby odstúpilo. Potom riekne županovi: „Prosím vás, páni, druhý raz lepšie držte na uzde vašich zemanov! – Po týchto slovách sa vzbúri celé zemianstvo, medzitým sa skoro všetko prihrnuvšie, i volá: „Veď ti mi dáme uzdy! Ale či to budeme trpieť? Utrite mu nos, utrite!“ Tak kričí jeden za druhým bez konca-kraja, oči im iskria, ruky sa im trasú, akoby ich svrbeli.

Župan pokýva rukou a všetko utíchne. Böckl si sadne po pravej ruke župana a celý sa od hnevu trasie, zakryje si tvár dlaňou i sedí ako kamenný stĺp. A zemianstvo poznovu hučať začína, čo sa mu neľúbi, že si Böckl skoro na prvé miesto zasadol, ale župan pokývne rukou a zase sa všetko utíši, a on začne hovoriť: „Páni bratia, slávne zemianstvo! Zhromaždili sme sa tu, aby sme vôľu kráľa nášho Karola VI. počuli, a teší ma veľmi, že ste sa v tak hojnom počte zišli, bo to je znak vašej lásky a privrženosti k veciam pospolitým. Teraz, prosím, počujme vôľu kráľovu.“

Na tieto slová zakričí celé zhromaždenie: „Vivat, vivat!“

Zapisovateľ vstane, vykrúti si fúzy, a začne čítať: „Nos Carolus VI. D. G. Romanorum Imperator...“

„Počkaj, postoj!“ zakričí dakto. „Čože nám vy tu po latinsky čítate? To my nerozumieme a predsa sa nás to všetkých týka a nielen tých, čo troška po latinsky vedia. Tu ide o našu kožu, čítajte nám tak, ako my rozumieme!“

„Dobre máte, pán brat, tak je,“ zavolá moc hlasov, a zapisovateľ, pán Štefan Andaházy takto začne: „My Karol VI. slávnemu zemianstvu liptovskému pozdravenie:

Žiadame od slávneho zemianstva, aby šlo pod zástavy pána grófa Hajstera oproti buričovi Rákócimu, ktorý teraz v spojení s Turci zo Sedmohradskej do Uhorskej vtrhol a ponáhľal sa búriť do horných stolíc milého nám kráľovstva uhorského. Insurekcia táto má sa čím skorej zísť, lebo preto má zeman ta veľké práva a slobodný je od všetkej dane, aby bol každú chvíľu za svojho kráľa umierať hotový. Že mnohé vojny s Turci a inými národmi pokladnicu našu vyprázdnil, nakladáme, aby po niekoľko mesiacov na každý spôsob tritisíc zlatých zloženo bolo. Posielame pána, nám verného Fridricha Vilhelma Böckla, slobodného pána z Čavy, slávneho pluku Valskehlianskeho kapitána, k vám, dotiaľ v Liptove ostať majúceho, dokiaľ tieto rozkazy naše vyplnené nebudú. Rozkazujeme spolu, aby sa mu všetka česť preukazovala; kto by sa mu ale, alebo ktorému z ľudí jeho ublížiť opovážil, upadne do kráľovskej nemilosti.“

Na to zas zahučí celý zbor, a bola by sa i v stoličnej palote nová ruvanica strhla, keby sa pán Illešházy nebol zo stolca pozdvihol, stiahnuc obrvy a

zmrašťiac čelo, nebol zavolať: „Čo to za neporiadok? Či sa neviete pekne držať, páni? To sa nesvedčí na zemanov!

Na jeho slová všetci utíchli, ale až tak odľukujú od hnevu a zazerajú na Böckla.

Vtom starý Václav zo Svätého Ducha vstane: „Páni bratia, všetko tu proti obyčaji ide; insurekcia bez nášho dovolenia, daň bez privolenia krajiny – to nikto nikdy, ako je svet svetom, nevidal. A ktože dá tu daň? Ja nie, a sedliak neborák nemá, ani čo by len na raz do úst vstrčil. A či ju my máme skladať? Prečože naši predkovia krv vylievali ako statoční zemanovia? Či nie preto, aby sa všetkých daní striasli? A ešte nám tu dakoho na exekúciu posielajú. aby z nás vysilil to, k čomu chuti nemáme. A či sme my nie slobodní? – Títo nám tu chcú slobodu odňať, nuž a či si ju dáme?“

Celé zhromaždenie sa na takéto reči vzbúri i volá: „Tak je, tak je, vyžeňme ich, vyžeňme!“ Nato sa zemianstvo ako jastrab pustí do Böckla; tento ale so spoločníkmi svojimi, vidiacimi. že to o ich kožu ide, opustil palotu cez najbližšie dvere.

Tu župan, pán Mikuláš Illešházy, vstane i vraví: „Čo robíte, páni. – Mohli sme aspoň dačo ustanoviť. pokiaľ dáku istotu nemáme, lebo vidíte. že sme slabí bez pomoci, a Haister sedí v Levoči s mnoho tisícmi a ľahko nám je na krku. i zviaže nám ruky, že sa ani hnúť nebudeme môcť. Čo robíte. zle robíte. A vy, pán Václav, ste najväčšia príčina búrky, a preto pôjde Böckl i so svojimi ľuďmi k vám do Svätého Ducha na hospodu, pokiaľ dač neukončíme. Teraz či dáme podatky, či nedáme?“

„Nedáme, nedáme!“ zahrmí celé zhromaždenie a nik ho viac utíšiť nemôže. I nebolo to nikdy, ako je Liptov Liptovom, takej búrlivej kongregácie.

IV.

Popolavé obláčky sa na nebi zbiehajú i spojajú sa, ubiehajú ďalej a ďalej; ale s ich odchodom prichádzajú nové, zastanú si nad krajinou, i sniežik ľahký ako páper, biely ako húska popadáva. Húska opustí krídelcia, neverná lastovička

ubieha ďaleko za hory, za vody a straka si sadne na kôl i nazad privoláva predošlé dni.

Tak sa pomaly dlhé zimné večery blížia; biely sneh, pokryvší celý vidiek, ich príchod oznamuje. Preto býva i u pána Mikuláša vo Svätom Duchu obyčajne veselo. Kapitán Böckl je uňho na hospode, býva veľmi veselý, vrtí sa okolo Aničky, dcéry domového pána, ustavične ako strela, rozpráva jej o svojich skutkoch, o vojnách, o Viedni, o živote veľkých miest, o svojom stave, rode, predkoch, a k tomu si vždy pofarbí, pri básní i pozohýna ustavične; a ona poslúcha, akoby neposlúchala, usmieva sa, akoby sa neusmievala, i odpovedá na otázky jeho, akoby sa jej nechcelo, i reči jeho jedným uchom dnu, druhým von púšťa.

Za zimných večerov sú najmilšou zábavou priadky, z dom do domu odbavované, pri ktorých sa páni osobitne v bočnej izbe zhromaždia i o všelijakých veciach rozprávajú, kde naproti tomu biele pohlavie v hlavnej palote si zasadne, tam pradie i počúva reči od chasníkov, okolo neho sa krútiacich, vypravované.

Práve dnes prišiel rad na pána Mikuláša dávať vo svojom dome takrečené priadky. Plno pánov i pani sa uňho zišlo, mladých pánov i dievčat, i z dediny, i z okolia, bo miesto toto mnoho zábavy sľubovalo. Domáca dcéra pomáhala matke i krútila sa sem i tam; otec zabával pánov, prosil ich, aby ho skoro všetci navštívili, že potom pôjdu do Tatier na divé kozy; Böckl behá ako pochabý z izby. Keď príde medzi pánov a do izby dnu vkročí, hneď všetci umlknú, a hoc by sa o akýchkoľvek pletkách rozprávali, i zazerajú naň, akoby ho zjesť chceli, bo im v žalúdku leží, prežierajú sliny i fučia od hnevu; on ale, nič si z toho nerobiac, beží do druhej izby medzi biele pohlavie a tu nájde samú vlúdnosť k sebe. Panenky sa nepýtajú, či on z tej, lebo tamtej strany, a preto pozerajú naň ako na mladého, okolo nich sa vrtiaceho človeka. On sa ale tu netrpezlivo obzerá po jednom i druhom kúte a nenájduc, čo okom hľadal, vyšiel von k domácej panej: „Prepánaboha, vaša milosť, čože pannu Annu tu von zadržiate, veď bez nej žiadneho života v spoločnosti nieto.“ Starej panej sa to páčilo, usmiala sa i „no len, no, dobre, dobre“ odpovedala, potom všetko tak nechala, išla dcéru hľadať, a všetku starosť na seba vezmúc, poslala ju dnu i bez jej vlastnej vôle.

Tu bolo všetko živo. Mladí páni rozprávali o všelijakých veciach, vystrájali žarty, dievčatá ale sa smiali, i žartovali spoločne. Obzvlášť ale Stanislav sa stal dnes miláčikom všetkých, obracajúc sa okolo paní i paniien, bo znal im tak všeličo rozprávať, že to bola len milá vec počúvať. – Vtom vstúpil dnu Böckl do izby, vedúc Aničku pod pazuchy, i celý vyradovaný ju posadí na stolicu, ustavične jej poklonky robí a vychvaľuje jej krásu. Paničky sa tomu uškľabujú i mihajú očima jedna na druhú. Stanislavovi je to tiež nie po srsti, a tak mu opadli krídla i kedy-niekedy na to, ako jastrab na holuba, krivým okom zaškúli.

Medzitým v dome pána Václava je pusto; on sedí na starej leňoške i kúri si, pani si zas pradie pri kozúbku i premýšľa. Pán Václav len hlavou pokyvuje i vždy dač popod nos mrmle, až sa naostatok ozve: „Hm, to sa mi nepáči, že sa ten chlapec vždy tak túla, hm, už ti on i tam narastie, kde ho nezaseješ, už ti on musí byť pri každej pletke, všade, kdekoľvek dáka šialenosť vznikne.“

„Ach, nebožiatko!“ ohlási sa matka, „dajteže vy mu pokoj; nuž nechže sa ono chúďa tam zaveselí, ved' doma beztoho nič nemá okrem vašich prázdnych rečí.“

„Čo, prázdnych rečí, či sú to prázdne reči, keď mu chcem dodať ducha, aby nebol horší od svojho otca, starého otca, deda i od všetkých predkov až po Ondreja kráľa? – Ale nie, to ti on počúvať nebude, pánbohchráň, nie, on radšej ta ide do záhrady i obzerá sa, kde by mohol oči Mikulášovej dcéry uhliadnuť. Na to ti je už priam hotový – no ale počkaj!“

„Ach, akáže by ja šťastlivá žena bola!“

„Nuž aká šťastlivá?“

„Ach, keby sa to podariť chcelo!“

„Nuž čo podariť?“

„Keby som ju, Bože môj, za nevestu dostala.“

„Chod' mi s tvojimi nevestami, to ti povedám! Nech ide do čerta, nech obseká uši Turkom a potom, keď ho svet ako-tak pozná, nech si hoc aj krk vytruští, ja nedbám, ale teraz mi o tom nehovor ani slova, lebo – ale počkaj, musím ja ta ísť a uvidieť ako to vyzerá!“ A potom sa pobral a odišiel k pánu Mikulášovi, svojmu susedovi.

Tu je hlučne; páni sa obracajú do izby, v ktorej sa mládež veselí. Pán Václav dáva ruku pánom bratom i svojmu susedovi, potom sa obzerá okolo na všetky strany.

Böckl sa otáča zôkol-vôkol a všade ho plno. Stanislav pozrie kedy-nekedy na krásnu susedku, ktorá tiež tu i tu naň očkom zahodí, hoc hneď nato ho sklopí, z čoho vídať, že jej to nie milé, keď jej Böckldačšepce, alebo keď sa jej ináčej zalieča; bo keď tomuto dačo odpovedá, vždy sa na Stanislava obzrie, i rada by nevravela vidiac, že sa to tomuto ľubiť nemôže. Vie ona dobre, čo sa v ňom varí, hoc ešte skoro ani vedno nehovorili; vyčítala to ona zo zraku jeho, bo keď ju má na ulici stretnúť, to ju radšej obíde ako by sa s ňou zísť mal, a zase sa predsa len vždy obzerá na tie miesta, kde ju raz bol uvidel. – A keď dievča dač podobného zbadá, nie mu je viac treba, už ono vie, odkiaľ vietor dúcha.

Starí páni vychádzajú zo svojej izby i počúvajú reči mladej čeláde. Böckl len i ďalej fačkuje, i smeje sa, že ho naostatok Anička, od ktorej sa ani nehol, mala dosť i povedala potichu: „Ale, pán kapitán, prosím vás pekne, ráčte zabávať i druhé panny, veď som ja domáca, a veru ja to ani nezasluhujem.“

„Zasluhujete, ruža moja, zasluhujete, a ja vás do Viedne odveziem, aby svet videl krásu vašu.

„Ej, nie tak, nie, pán kapitán,“ ozval sa pán Mikuláš, „čože by ste vy mali moje dieťa odvádzať.“

„I,“ zakričal rozohnený Böckl, „pred celým zhromaždením tuná povedám, že od tejto chvíle je panna Anna, dcéra pána Mikuláša, mojou nevestou a o niekoľko dní i mojou manželkou.“

„Nuž ale tvojou? Čo by sto medených okovaných do teba uderilo!“ zakríkne rozpajedený pán Václav. „Nuž ale sa ty opovážiš ešte takto s nami nakladať? – Nuž ale ty? – Neostri si zuby, utri si ústa; my nie sme tvoje metly. – Sem pod', chlapče!“ zavolá prudko na Stanislava. „Len zato si ju ty musíš vziať, a je ona odteraz tvojou nevestou.“ I vložil ruku jeho do pravice trasúceho, ale nezdráhajúceho sa dievčaťa.

„Ha, ty podnož uhorská!“ zakríkne Böckl i chce sa rútiť na starého Václava; ale vtom sa pobúri zemianstvo kričiac: „Zabi ho, zabi ho, holomka!“ i valí sa

naňho. Böckl sa prudko vyrútil z izby, trúby zavreštia na ulici, za okamženie sedia železníci na koňoch i opierajú sa proti zemanstvu, rútiacemu sa na nich so šablami, kosami, fokošmi a skalami. Ľahko je rozoznať biely plášť, ľahko strieľať a mlátiť hoc v tmavej noci doňho. Roztratené zemanstvo sa skrýva i z kútov na vojsko nápady robí. Dakoľko vojakov padlo, iní sa dajú na útek a Böckl škripuc zubami, preklínajúc zemanov, letí z dediny za svojimi.

V.

Ned'aleko od Potúrne stojí stará drevená krčma, dakoľko zemanov tam sedí pri pohárikoch v horlivom rozhovore.“

„Ba, na moju hriešnu dušu bude.“

„Hí, ba nebude, môžete sa, ako chcete, paprčiť. Ved' ti nám ten oplan už viac ani dobrého slova nedá. Hej, predtým, kým sme ho nevyvolili, iba pán brat :a pán brat – a teraz? Keď nás vidí, to sa ti na nás ani neobzrie a tak si vykračuje, ako dáka páva, i bočí .od nás ako čert od kríža. A keď človek k nemu príde, dobreže ťa so psy nevyženie; preto sme mu už neraz :zavolali: „Počkaj, sto striel sa do teba, nebudeš ty viac tým, čím si teraz!“ A teda nebude, nebude, nebude, a čo by mal ešte raz väčšie brucho, ako ho má.“

„Hej, ba, pán brat, bude, a čo sa vy hneď všetci od jedu popučíte. Nuž kdeže máte tak múdru hlavu ako on, ved' sa vám ten vie všade vynájsť, a čo by hneď celá stolica proti nemu bola. – A že je skúpy a pyšný? – Hej, neľutuje on ani chleba, ani vína – a onehdy nám povedal: „Páni bratia, len dobre kričte po mojej strane a dostanete peňazí, koľko len zažiadate, a vašich synov všetkých do úradu postrkáme.“

„No, bodaj bys' krk zlomil i s tvojím pánom, čo nás zapredáva, akoby sme my jeho metly boli. – Nuž či si ty zeman? Sám na seba nôž ostriš a tvoj pán ťa ako psa na svorke vodí, i čo by sa do vás všetkých sto hrmených napralo, vy kujoni!“

„Pán brat, to nehovorte, lebo vás na môj hriešnu dušu tak o tú stenu capím, že sa hneď na ňu prilepíte. Ja cudzincom slúžiť nejdem, a preto som i sem prišiel; ale že takej hlavy v celom vidieku, ako je on, nemáte, za to vám tiež stojím. Ved'

sa ti ten tak vie pravotiť, ako čo by hrachom sypal. Požičiaš si sto zlatých a vyženieš veliteľa z domu, keď si príde dlh pýtať, to je všetko dobre, lebo i keď tento ide žalovať, to sa ti pomaly tak navlečie, že peňazí nedostane i ubijú ho a plakať mu nedajú, i musí ešte iných sto zlatých zložiť za právo i za to, že ťa vraj tým obrazil, keď si prišiel od teba dlh pýtať. Maj pravdu, lebo nepravdu, jemu je to všetko jedno; pravdu musí mať ten, komu ju on prisúdi. – A či je to nie len svet žiť človeku, keď môže robiť, čo sa mu len zapáči a sa mu pritom ani vlas na hlave nepohne?“

„No veď ja nedbám, ale o Nemcovi mi ani slova. Veď ja viem, povedal nám to pán Václav, i pán vicešpán v Okoličnom, keď sme uňho straniva tých procesov boli, že Nemci z nás chcú sedliakov porobiť. Sľubujú vám peniaze, hovorili oni, aby ste si dali kožu zodrať, pod pánom Rákócim ale si nemusíte ani len frčku dať vylepiť a máte peňazí dosť. Pod ním je vraj slobodno brať, čo len zachceš, a nikto ti len ani slova nepovie. Za peniaze môžeš potom slúžiť či Pánu Bohu, či čertovi, keď je to len nie cudzí.“

„Páni bratia, už sa schádzajú páni, už je čas!“ zakričí dakto. Vtom sa všetci schytili i hrnuli sa do Potúrne, kde sa i vyšší, i nižší zemaniam ku porade zišli. Tu sa plno zemianstva vo veľkej palote zhromaždilo; jeden myslí, druhý klipká očami, tretí vysukuje fúzy, jeden to, druhý to susedovi šepce, až naostatok vicešpán pán Ladislav Okoličáni sa za vrchstolom zdvihne i začne hovoriť: „Páni bratia, známo vám je, čo sa onehdy vo Svätom Duchu stalo. Hrozné nám nebezpečie nastáva, bo Böckl odišiel do Levoče a môže sa nám každý okamih na krk dovliecť. Od Zvolena sme už celkom odseknutí, Spiš nepriateliam zaujali i hrnú sa na nás ako šášky zo všetkých strán; treba nám je teda odhodlanosti, ak sa chceme brániť. Ostatne ale sa nemôžeme takému nepriateľovi na odpor postaviť, a tak sme prinútení utiecť sa k pánu Rákócimu, ktorý podľa chýru až k Muráňu došiel.“

„Tak je, tak je, nech ho Pán Boh živí!“ zavolali všetci až sa tak ozývalo. „Nech príde a my zaňho žijeme, zaňho umierame.“

Pán Okoličáni pokývne, krik utíchne, a on takto pokračuje: „Keď tak chcete, páni bratia, dobre, nech sa stane vôľa božia – už sa naspäť do starej koľaje navrátiť nemôžeme – a práve preto nám je treba v núdzi poslať za pánom

Rákócim. Dakto z nás musí ísť za ním, ale taký, ktorý by život svoj na to obetoval, lebo povedám, že sme zo všetkých strán vojskom obklúčení. Kto sa teda z vás, páni, dobrovoľne na to vezme, nech vstane.“

Ale tu celá horlivosť ustala; každý sa chcel utúliť i pozeral do zeme vidiac, že to tu veru nejde do žartu, i že tu nielen trocha kriku treba, ale viacej odvážlivosti. – Žiaden sa neozýva, až naostatok Stanislav vstane: „My sme najväčšia príčina nebezpečenstva tohoto, treba nám teda tiež i naviac k tomu pracovať, aby sa ono odohnať mohlo. Ja sa preto dobrovoľne sám podvoľujem vyplniť vôľu vašu.“

A tu všetci zhlboka vzdychli i zavolali veľkým silným hlasom na slávu Stanislavovi. Len pán Václav, vykrútiac fúzy, vstane a zavolá: „Dobre, syn môj, dobre; teraz sa mi páčiš, bo máš smelosti za všetkých.“

„Obrazenie, obrazenie!“ zavolajú daktorí.

Pán Václav ale vyvolá: „I do čerta obrazenie! Môj syn zná nielen slovami sa oháňať, ale i robiť – on sa pozvolil i keď ste vy všetci mlčali.“

„Nuž a prečo ste i vy mlčali?“

„Hm, ak chcete, dobre, pôjdem i ja na Muráň; a prečo nie? – Ale mňa znajú Nemci ako starý peniaz, i poznajú starého kuruca, a hoc by sa ako pretvaroval.“

„Nuž keby ste vy boli išli, i my by sme boli išli, čo by nie,“ zavolajú daktorí.

A pán Okoličáni zase vstane i povedá: „Páni, dajte pokoj daromným hádkam. Stanislav pôjde na Muráň a potom dosť. – Porúčam sa vám, páni bratia. S tým odišiel, i celé zhromaždenie sa porozchádzalo.

Cestou prehovorí jeden ku druhému: „Je to predsa len hodný šuhaj ten Stanislav.“

„Že je vraj syn sveta,“ odvetí druhý dôverne potichu.

„Ej, nie je tomu tak; doma ho nevesta čaká a on ide preč od nej.“

„Ah, to by sme aj my bol i išli kdekoľvek – nuž čože? – Je ti to kunštu – no veru – však je mladý – a ten jeho otec tak sa nadúva, ako pánbohviečím by bol – dajtimibože za chlapa!“

VI.

Pusté hory pri Hranovnici sa surmou ozývajú; medzi bielym snehom vatra duní a okolo nej plno vojakov stojí. Zima je, až praští a sneh sviští pod nohami od zimy drobčiacich vojakov; stromy len tak kvitnú od mrazu, a ľudia si dúchajú do dlaní i priehrštia, i otriasajú si zmeravené ruky od zimy. A predsa nemecké sem z Levoče poslané vojsko, aby každé spojenie medzi Muráňom a Liptovom pretrhlo, tu býva a zhrieva sa okolo vatre.

Vtom ide po ceste starý, zhrbený, bradatý žobrák; len tak vzdychá pod ťarchou tanistry i obzerá sa napnutým zrakom vôkol a vôkol, akoby všetko chcel prehliadnúť, bo uši nadstrkuje, hlavou dovôkolapokrucuje, poslúchajúc na všetky strany, i neujde ani len to najmenšie zašuštenie stromu uchu jeho. Kráča neistým krokom, hneď čerstvo bežiac, hneď, keď zbadá človeka, sa strácajúc i ako slimák sa vlečúc, odrhá, tvárou mršti, hrbí sa, očima klipká a žmurká.

Vojaci sa obzrú, skočia od ohňa a volajú: „Stoj!“

„Pochválen buď Pán Ježiš Kristus,“ vypovie žobrák s odrhaním.

„Až na veky amen! Kto si, odkiaľ si, kde ideš?“

„Ach, ja som, moji milí páni, chudobný človek, čo chodí po druhých ľuďoch.“

„A odkiaľ si?“

„Zo Štrby Matejovie, tam tých z dolného konca. Či ste už kedy boli, mladí páni, v Štrbe?“

„Nebľaboc, keď ti netreba. Kde ideš?“

„Ach, nuž po dobrých ľuďoch, nuž čo kto dá, to vezmem. – I prosil by i vás pre milosť božskú, zmilujte sa i vy nado mnou, chudobným žobráčkom. Budem sa Pánu Bohu modliť, aby vám dal zdravia, šťastia, hojného svojho požehnania.“

„Modli sa ty sám za seba, ty kujon; sám máš viac hriechov ako vlasov na hlave.“

„Ach, Pán Boh milostivý vám odpusť za túto krivdu, ktorú mi robíte,“ odpovedal žobrák fikajúc.

„A čo tam u vás slýchať,“ opytuje sa jeden vojak, „čo ľud povedá o Rákócim?“

„Čo ľud povedá? – Čo u nás slýchať? Veru sa u nás všetko len pri starom mätie. A nuž čože my, chudobní ľudia? My nevieme nič, čože je nám do toho, o tom sa pánov opýtajte, oni sa do toho starajú; chudobný človek je rád, keď môže dáko na tomto svete vyhliviť, aby od hladu neumrel.“

„A komu by ste vy radšej slúžili?“

„Ach, nuž všetko nám je jedno, či nám tak, lebo tak psotu trieť; už my to, chudobní ľudia, len vždy chudobnými zostaneme. Komu Pán Boh nedal, tomu kováč neukuje.“

„E, ba je nie všetko jedno! My vás všetkých od vašich pánov oslobodíme a potom vám lepšie bude; ale vy nám musíte byť verní. Starý, prisahaj nám vernosť!“

„Ach, nuž čože by ja prisahal, veď ani neviem, o čom vec ide – Viem, že sa i vy každý deň modlíte: Nevezmeš meno Pána Boha svojho nadarmo.“

„Či ti je to nadarmo? Dolu s ním! Dolu mu tú tanistru! Zajmite ho!“ kričia vojaci jeden na druhého i strácajú ho sem-tam. Jeden mu z pliec tanistru odtrhuje, druhý ho pästikuje, tretí ho chytí za šedivú bradu hovoriac: „Prisahaj, holomok,“ i dobre ho zakváče, takže mu brada v ruke zostane. Žobrák pobral nohy na plecía i bežal, akoby ho hnal. Vojaci ho nato dosť naháňali, ale fujak im snehu do očí nahádzal a zavial šľaky žobrákove.

VII.

Hajster dostal rozkazy, aby bez meškania ku Prešporuku odtiahol, tak Rákóci slobodne prešiel cez Spiš do Liptova, kde mu celé zemianstvo prísahu vernosti a poslušnosti zložilo až na dakoľko pánov. Už Rákóci poslal všetko vojsko dolu na Považie a i sám chodí teraz po Liptove od jedného pána k druhému i je už všade ako doma.

Tak je dnes svadba vo Svätom Duchu; sám Rákóci je starejším Aničky, dcéry Mikuláša, lebo si zamiloval smelého Stanislava, takmer pol vidieka je na svadbu. povolane. I spojil kňaz Stanislava s Aničkou, udeli1 im večné požehnanie, a potom sa slávne hody v dome pána Václava začali. Starý sa len predsa hnevá na syna, že sa ženil, i vraví: „No ved' si mi ty vykonal, len to mi. chýbalo, teraz sa ti. už len ani z domu nepohne, a tak ja predsa len s mojimi zlatými sny na ľade zostanem.“ Ale hnev jeho sa zase v radosť premení, keď si pomyslí, že sa sám pán Rákóci do jedného poctivého príbytku uponížil, i nazdá sa, že je to len predsa nie hocaká svadba, keď je starejším tak veľký pán. A premysliac si toto, vykrúti si fúzy, čiapku si nabok k uchu pritlačí a ustavične vystatujúc sa, hlavou hrde potriasa. Pán Rákóci ho pritom i ako starého známeho, i ako vychýreného kuruca po pleci potľapkáva, a on sa teší a rastie od radosti, súc tým na koňa posadený.

Po večeri išla mládež do jednej, pán Rákóci so staršími do druhej izby. Tu sa ešte pripíja, poháre sa jeden za druhým prázdnia, a hovor, výskanie, spievanie ani neprestáva. Jeden tančí, druhý už ledva hľadá, tretí kľaje, štvrtý rozmýšľa i klipká očima nakrivo ako zajac, piaty hľadá do sklenice, či je ešte niečo v nej.

Vtom pán Rákóci káže, aby bolo ticho, a tak daktorí z pánov skočia medzi tančiacich a nadhadzujúcich sa, volajúc: „Ticho, páni, ticho!“

„Nuž a ktože nám rozkáže!“

„Pán Rákóci rozkazuje,“

„No nech si len rozkazuje doma, či vieš? My si tu rozkazovať nedáme.“ A potom zas len výskajú a drobčia; ale zasa prídu druhí volajúc: „Ale, páni bratia, dajteže si povedať, dajte, prestaňteže, prestaňte!“

„Hí! Ba neprestanem, a čo sa všetci popučíte,“

„Teda vám to v mene pána Rákóciho, ktorému ste vernosť a poslušnosť prisahali, rozkazujeme,“

„Nuž ale ty mne? – Nuž, pán brat, čože vy chcete? – Čože sa vy nazdávate? – Ja pán, ty pán, My sme mu poslušnosť prisahali síce, ale si na moj hriešnu dušu

rozkazovať nedáme, a čo by sám herko páter sa prišiel. –Ja ťa naučím po kostole hvízdať!“

„Ale čože sa vám robí, dajteže si povedať, dajte,“

„Nuž a vám že sa čo robí? – Ale že ma nehnevaj, lebo ak ťa otec nevedel móres naučiť, tak ťa ja ho naučím.“

„I bolo by azda aj ďalej prišlo, keby pán Václav nebol daktorých najväčšmi horliacich na stranu potiahol hovoriac: „Ale zapiteže si, pán brat, zapite.“

A sebevoľník, vytrúsiac pohárik, zavolať plným hrdlom: „Vivat FranciscusRákóci, vivat!“

Rákóci sa pokloní i na jednu, i na druhú stranu a takto začne: „Páni bratia , slávne zemianstvo! Prišiel som k vám na žiadosť vašu, ničím vás nelákajúc pod zástavy svoje; ale tým väčšia je radosť moja, že ste vy mňa sami požiadali, aby som vás prijal do vojska svojho. A preto povinnosť je, aby ste i vy pre mňa tak všetko podstúpiť hotoví boli, ako ja za vás umierať hotový som; lebo ja nič nehľadám pre seba, všetko, čo začínam, len k vášmu dobrému smerovať má.“

„Ach, moja duša, vaša milosť, pán brat, akože vás rád vidím!“ ozve sa hlas spomedzi zhromaždených.

Rákóci sa pokloní i pokračuje ďalej: „Ja som sa celého vám i vášmu dobru posvätil, slušne je teda, aby ste ma bez všetkých výnimiek nasledovali, kde vás povediem, aby ste i na život, i na smrť pripravení boli, bo darmo, ľudia sme a umierať musíme, hoc by sa nám i nechcelo obzvlášťe v čas vojny.“

Tu zastal – a zhromaždenie mu hrozne na slávu zavolalo. Potom ho daktorí na ruky schytia i do hora vyzdvihnú, pričom sa on usmieva a pokračuje: „No teda dobre, páni bratia, keď je tak, pozajtra sa pohneme do Žiliny a pôjdeme odtiaľ oproti Hajsterovi, lebo ako som počul, sa už hýbe od Prešporka s Rakúšany; treba nám je teda, aby sme sa čím skôr pobrali!“

„Dobre, dobre, hoc do pekla za vami, vaša milosť!“ volajú všetci, pričom hudba završtí a krik, hluk zavýja, akoby horelo, takže nikdy nebolo, ani nebude hlučnejšej svadby v Liptove, ako bola táto.

VIII.

Chvíľa za chvíľou beží, doba odchodu sa približuje, smútok zaujíma všetky dobré srdcia, majúce utrať iných svojich.

Pán Rákóci sa odobral do Okoličného, vo Svätom Duchu sa ale schádza zemianstvo z horného vidieka i netrpezlivo čaká na odoberajúcich sa v dome Václavovom. Tu je bolestné lúčenie. Mladá nevesta stojí ako stĺp i plače, zastiera si šatkou oči, slzy jej tečú po bielej tvári, i smúti jej srdce, bo sa ešte ani nepotešila s manželom svojim, vždy pri boku Rákóciho stávajúcim, a má ho utrať prvej, akoby sa s ním bola ešte dobre poznala, prvej, ako by bola s ním dôverne požila; a tak sa ešte ani len neosmelí ho prosiť, aby doma zostal, pričom tým viacej jej srdce cíti bolesti. Úbohá starká matka objíma i prosí syna, aby ich, slabé ženy, nenechával; ba i starému Václavovi tiež slzy v očiach hrajú, preto ale, že sa nesvedčí dávať najavo slabosť svoju pred ženami, zavolá: „Ja, nemazajte sa už toľko – pod’ – zbohom !“

„Ach, ved’ ja vás nezdržujem, choďte si len, choďte, ved’ je vám všetko jedno, či my tu zhynieme, či nie. Ale, moje dieťa drahé, nechodže mi, nechod’, môj tulipán, odo mňa; ja som ťa bolestne porodila i vychovala, striehla som ťa ako makový kvet v mladosti aby ťa ani vetrík neovial. Ach, nechodže, nechod’ moja potecha drahá, úprimná –ved’ ty už viac živú nenájdeš svoju matičku – nenechávajže ma, nechávaj, utrápenú hriešnu stvoru.“

Ale darmo, muž je vyšší nad domácnosť svoju – Stanislav smutne pritúli k sebe drahú svoju, i matičku utrápenú, vybehne na dvor, skočí na koníka, utrie si slzy, obozrie sa ešte raz a ubieha preč popredku z dediny. Pán Václav podal ruku i manželke, i neveste, zakrútil očima, uderil na šablú, popichol koníka. „Zbohom – páni bratia, vo meno božie hýbajme sa!“ zavolal – a tak zmizol celý sprievod, pričom po záhumniach hľadiaci i zrakom milých svojich sprevádzajúci šepotajú: „Zbohom!“ I vypadne im slza z očí, bo zrak ich nevidí už tých, za ktorými túži. Iba oblak prachu ukazuje, ktorou stránkou odišli.

Pod Žilinou leží vojsko Rákóciho ako rozliate more; Mikuláš Berčeni a Očkaj najvyššiu správu nad ním vedú. Tam pozerá ohorený Sedmohradčan, pozerá vôkol po krásnych dolinách, tam si spieva čiernooký Srb pesničku o kráľovičovi Markovi, tam zas leží dakoľko lenivých Turkov na zemi i bez starosti si kúri z

dýmky svojej, tu hrdý zeman uhorský vysukuje fúzy i v hlave všelijaké myšlienky o budúcnosti chová. Turci, Valasi, Srbi, Maďari, Slováci, všetko sa to medzi sebou mieša, každý ide svojou cestou, každý robí, čo chce; jedni sa cvičia vo zbroji, druhí poskakujú i postávajú, tretí sa hrajú, tí tam idú na poľovačku, iní spievajú, iní zas chodia po dedinách a poliach niečo pod zuby hľadať atď. Krik, hluk sa ozýva vôkol ako povodeň; neporiadok, sebevôľa, bezuzdnosť, neposlušnosť sú hlavnými odznaky táborov.

Ráno svitá; po tábore sa hlasy „pán Rákóci ide, pán Rákóci ide“ ozývajú. Tu sa celý tábor dvíha na nohy; v jednom kúte sa ešte ľudia rozvaľujú i naťahujú sa, až im kosti vo stavcoch praštia, v druhom zas zívajú a do svojich kepienkov sa zahaľujú.

Vtom príde jeden zeman i potriasa druhého, na zemi ležiaceho.

„No čo chceš?“ ozve sa tento.

„Vstávaj hore, leňoch, už trúbia.“

„Nechže si tam trúbi, kto chce, čože ma doňho. Aleže mi daj pokoj.“

„Ha, ha, teda ti je tak dobre na tej tvrdej zemi? A či sa ti čo stalo?“

„No nech ju šliak porazí i s vojnou, i s takou posteľou –to nie je pre statočného človeka; u nás sa ani psi tak pod holým nebom povalovať nemusia ako my tuná. A tá zem, bodaj ju parom zabil, je taká ako železo, a statočný človek ešte rád musí byť, ak sa mu dajú na nej do sýtosti vyspať. – Hybaj a daj mi pokoj!“ I obrátil sa na druhý bok.

„Ha, ha, ha, veru lepšie doma pod pecou sedieť, ako takto bojovať; lepšie ti bolo doma v teplej posteli zadriemať, ako tu i od hladu, i od smädu, i od všetkých jazerných striel trpieť. Bratko, nech parom vezme všetku vojnu! Či nevieš tak urobiť ako ja?“

A ležiaci muž vystrčil hlavu spod kepienka, poznal priateľa, skočil na rovné nohy i s veľkým podivením vypovedal: „Nuž, kdeže si sa ty tu vzal, hriešna duša, či si z duba spadol a či ťa búrka priniesla, veď ťa tu už od dakoľko dní dal Berčeni hľadať. Kde si bol? Ako prichádzaš? –Čo nového vo svete?“

„Nuž, bol som doma. Ale pomysli si, bratko, čo sa ti mi nestalo. Rákóci nám kázal, aby sme poslúchali ním samým nám daných vodcov, a my sme mu to sľúbili; ale Berčéni sa ti už nazdáva, že je už celý svet jeho, už ti mu také rohy narástli, že chce nimi každého strcať. Ja som prišiel k nemu pýtať sa, aby mana dakoľko dní domov pustil, a on sa ti nadul a povedal, že do temnice. – Aha, toľko a toľko paromov do teba uderilo, nuž čože si ty mne za pána? – som si pomyslel – a neprosil sa čert babe; keď ma nechcel dobrovoľne pustiť, šiel som nasilu. – Nuž a čože? – Čože mi urobí? – Nech som dobrý, nekážem mu ani len sa ma dotknúť, lebo mu všetky zuby vybijem, až ho krvavá polievka zaleje i obsekám mu uši, že mu bude dosť.“

„Nuž a čože ti doma povedali?“

„Ale pomysli, dieťaťko, prídem ti domov, nuž sa ti tu začnú naše ženy smiať, že vraj dajtimibože za vojaka! Ja som sa dobre od jedu nepopučil i začal som im hovoriť: ‚Hm, keby ste vy vedeli, ako to tam zle s ľuďmi zachádzajú, nuž potom by ste vedeli, čo je to bojovať.‘ Ale oni sa len smiali, a ja som si pomyslel, nuž nech vás čert vezme, išiel som nazad, dobre sa na cestu zaopatriac; medzitým som sa stretol s pánom Rákócim, ktorý mi povedal: ‚Nuž, kdeže ste sa tu vzali, pán brat?‘ Pomysli si, povedal mi ‚pán brat‘. Tak som sa zo všetkého vyspovedal, čo ako je, i na moj hriešnu dušu som mu i to nezamlčal, že ja jemu hockedy, ale Berčénimu nikdy slúžiť nejdem. On mi na to riekol: ‚No nič sa nebojte, pán brat, všetko to dobre bude,‘ a potľapkal ma po pleci.“

„Hm,“ odpovie druhý, „veď to už len čo je človek, to je človek, to ti už taký pán, čo by skorej mohol rozkazovať, ani neškrkne, taká ošemeta ale, čo nemá nič, iba prázdne vrecká a prázdnu hlavu, sa ti bude tak pachoriť, akoby bol celý svet jeho, a môže rád byť, že s ním bojovať chceme.“

Vtom sa začalo silne trúbiť a bubnovať, i celé vojsko v mihu oka v radoch stojí. Rákóci s mnoho pánmí ide na vranom koni i prehliada množstvo svojich spojencov. – Sedmohradské vojsko stojí nepohnute, akoby ho k zemi prikoval, bo ho Rákóci už naučil poslúchať. Keď sa ale tento k insurgentom hornouhorským priblížil, to sa títo viacej nemôžu zdržať, aby nevystúpili, čiapky dohora nevyzdvihúvali i nevolali: „Nech Pán Boh živí knieža naše, pána Rákóciho, vivat!“

A Rákóci zaďakuje i silným hlasom hovoriť začne: „Páni moji, udatní bojovníci! Hajster sa už pohol oproti nám, a nám je jedno, kdekoľvek sa s ním zísť, ale my ho predsa predísť musíme, aby nás v týchto dolinách považských nezastihol, musíme mu ich teda zaprieť, i pohneme sa vo meno božie už skoro.“

Tu zahučali bubny, trúby zavrešťali a tisíc a tisíc hlasov sa ozvalo.

O dakoľko dní sa nato všetci pohli za vodcom svojim vo meno božie, a tam, kde sa predtým hluk až k nebu ozýval, je teraz pusto a hlucho, akoby bolo všetko vymrelo.

IX.

Pri Trnave sa rozložili vojská i Rákóciho, i Hajsterove; vo vnútornostiach i jedného, i druhého vrie obapolná neávisť.

Raz večer sedí Rákóci pod holým nebom na veľkom kameni pri šiatri svojom zavalenom. Celé vojsko odpočíva, len Václav a Stanislav sú sami pri ňom, neopúšťajúc vodcu a pána svojho ani vo dne, ani v noci. Pod plášťom šedivej noci premýšľa Rákóci, premýšľa, pozerá do jasných hviezd, akoby od nich zvestovanie budúcich časov očakával.

I ďalej len sedí a sedí, ale oko jeho nebdie, jemu sa sníva, i tratí sa v hviezdach, za tmavej noci svietiacich. Naostatok kývne rukou i zašepce: „Stane sa moji drahí, stane sa, i vykvitne zajtrajšieho dňa alebo kvietok slávneho víťazstva i ovenčí hlavu moju, alebo on vykope pre mňa hrob hlboký až naveky.“

„Mám, nádeju, pán môj, mocné sú sily naše,“ prehovorí Stanislav, „zvítazíš, len sa chráň Berčéniho a Očkaja. Tí ľudia sa mi nepáčia, neosmelia sa ďakosismele pohliadnuť ani na teba, ani na nás.“

„Bud' pokojný, syn môj, nesúď ľudí pred časom. Oni sú mi verní, ved' som ich ja pozdvihol na ten stupeň slávy, na ktorom sa teraz nachádzajú.“

„Bol by hrom,“ ozve sa Václav, „aby mal zeman zemanovi byť neverný. Nuž a čože, keby i dačo kovali, či nemáš šable zahladiť zlých ľudí? – Daj si pokoj, tni a

rúb, i budeš tak statočným kurucom ako tvoji predkovia, a nestar sa o ľudí, že sú ti nie ku golieru prišití.“

Rákóci pokývol, Václav s ním do šiatra odišiel, a Stanislav beží do poľa vždy ďalej a ďalej. Duša jeho ho ženie ku Váhu, i stratí sa myseľ v šumiacich po tichu vlnách, i v obraze mesiaca, lúbezne sa na hladine vody lisknúceho.

Medzitým sa za ním dákesi hlasy ozvú, v čom sa on, za ker sa utúlivší, hlasy Očkaja a Berčéniho pozná, jedného s druhým sa zhovárajúceho. Onen vraví: „Daj sa, daj prehovoriť; čože máš z toho víťazstva, hoc bude i Rákóci na vrchu? Čím sa ti on môže odmeniť? A cisár sľubuje grófstvo s hodnosťou i s majetnosťou. A či vieš, ako nás uráža Rákóci? Predtým sa len nám pchal, nám lískal – a teraz si sedí s tými Liptáci. My môžeme robiť, čo chceme, on na to nič nedbá a opovrhujúc nami, si nás ani hore nevezme.“

Berčéni odpovedá: „On ma pozdvihol na hodnosť vodcovskú, a dosť mi je na tom, hoc by sa ani viac neodhodilo; ale to ma bolí, že nás zanedbáva – dobre – i my ho môžeme zanedbať.“

„Dobre, dobre, brat môj,“ ozve sa Očkaj, „dnes Rákóci, zajtra my panovať budeme. Už sme beztoho bezpeční, odpustenie cisárske už mám v ruke a ešte k tomu hodný závdavok. Dobre, dobre, padneš a nezdvihneš sa viacej.“

„Ale prosím ťa, prečo tak žiadaš pád jeho?“

„Hm, mohli sme s ním prehrať a boli by nás s ním zajali i všetko naše pobrali. Prehrať musí, bo vidíš zriadenie zemianskych plukov, vidíš neporiadok, samopaš, sebevôľu, ktorá každého navnivoč priviesť musí; a mne život môj milší ako cudzí, keď vidím, že by som i s obetovaním seba nič nevykonal.“

Medzitým sa priblíži tretia osoba, tuším Böckl, i opýta sa: „No ako je, páni.“

Očkaj radostne odpovedá: „Dobre, dobre.“ I všetci traja ubiehajú z poľa do svojich šiatrov.

Stanislav sa zamračí, oko jeho sa ohňom hnevu zablyсне a noha letí do šiatra vodcu svojho, i budí ho: „Pane, vstávaj a hľad' na zrady, ktoré sa v lone tvojho tábora páchajú.“

„Ľahni si, syn môj, nemaj o mňa toľké starosti,“ odpovie vodca, „duch tvoj sníva o zajtrajšom dni a myseľ tvoja je naľakaná starosťou o život môj. Neboj sa nič; šľachetná je vôľa tvoja, a ja ťa milujem a budem ťa milovať.“

„Pán môj, pán môj!“ žalostí šľachetný muž; ale Rákóci nepočúva i neodpovedá. – Stanislav si sadne von pri šiatri, bdie na stráži s mesiačikom bledým, priateľom svojím, pri príbytku pána svojho.

Ráno svitá, búria sa tábory, i jeden, i druhý ako vlny Váhu vetrom rozdráždené. Jazdci vyskakujú na kone, ohne sa zapalujú na vyhaslých pahrebách a za malú chvíľu hrmia delá, až sa zem zatrasia, i zaduní povetrie hrmotom hrozným.

Ako klasy na poli, kosci podsekávané, padajú mŕtvi i z jednej, i z druhej strany; vojská sa ako rozdráždené sršne rúti na seba. Rákóci lieta na koni i volá, dáva rozkazy, strašlivá hudba zahučí zase i zase, a Nemci postupujú nazad.

Rákóci kričí: „Ľavé i pravé krídlo otočuj nepriateľa!“

A Stanislav letí so strašnými rozkazy, bo chce Rákóci vohnať do vody silu nemeckú, ktorú otočiť káže.

Priblížili sa obe krídla k Nemcom i sekajú ich; ale pomaly sa tak odtrhli od stredu svojho, kde Rákóci rozkazuje; a tu káže Očkaj na jednom, Berčéni na druhom krídle obrátiť sa svojim a zbrojnou rukou uderiť na pána svojho.

Hoj, zatrasie sa, hnevom Rákóci, zablyští očima starý Václav, až iskry z nich pršiacie vôkol a vôkol strach rozširujú; zaseká zubami, zavolá strašne, zakričí hrozne, až sa všetko len tak ozýva, i rúti sa ako vietor na Tatrách, odhodiac strelivo, i na nepriateľa, i na zradcov i ako šialený lieta medzi nimi, kričí ako rozjedovaný medveď, i rúbe šablou ako hrozný pomstiteľ. Ale pritom zabudnúť i na seba, i na položenie boja, zatratí sa medzi nepriateľom; krv z neho potokom tečie, takže by ho ani nebolo poznať dorúbaného, keby ešte rukou nehýbal, nevyvíjal strašným mečom, i keby sa smrť všade nerozmáhala, kade kroky jeho postupujú. – Naposledok spadne z koňa, šablá mu vypadne z ruky, zazvoniac mu pesničku pohrebnú, a keď už tak leží, zavolá posledný raz: „Syn môj, tni, rúb zradcov i Nemcov, i buď ako tvoj otec dobrým kurucom!“ i vypustí ducha. Nepriateľ drobné kusy telo jeho.

Rákóci opúšťa stanovisko hlavného vodcu i pracuje ako prostý vojak, smrť nesúc nepriateľovi; Stanislav zas napomína i povzbudzuje svojich. Medzi vojskom sa ale začínajú mysle klátiť, takže jeden zavolá: „Ale, pán brat, darmo je, načo máme bojovať nadarmo.“

„Azda nám kráľ odpustí,“ volá druhý.

„Smrť na nás čaká, ak sa poddáme,“ zavolá Stanislav.

„Ale, pán brat,“ tretí povedá, „však to len sprostejším tak hovoríte, ale medzi nami, medzi štyrmi očami len povedať môžete, že je odpor daromný.“

„Hanbite sa, pane,“ odpovie Stanislav a potom zavolá: „Smrť utekajúcim!“ Na čo všetci traja prvší zavolajú: „Smrť utekajúcim!“ pritom ale pomaly nazad zostávajú a preč z poľa utekajú.

„Ja, veď som ja to nevedel, že to tu tak naozaj bude,“ povedá jeden. Druhý zase: „Ej, veru to tu nejde do žartu,“ na čo tretí: „Vidíte, či som vám to nepovedal, a nechceli ste radu múdreho človeka počúvať,“ štvrtý: „Na moj hriešnu dušu ja sa kvôli niekomu zabiť nedám, doma žena, deti, ktože ich bude opatrovať, keď ja zahyniem!“ „Hrom sa mu do duše i s dragvoňom, veď ma tak začiahol tou dlhou šablou ako všetci čerti, veď to tu na nič iného nehľadia, lenz človeka kaliku urobiť!“ – „Hej, veru si ja nedám ani len frčku vylepiť, veď som nie blázon!“ – „Vari nás to všetci čerti nahovorili, aby sme sem kapali!“ – „Jaj, jaj, ruka moja!“ – „Ešte by nás tu naostatok pobili, poďme radšej domov!“ – „No, už nás, vezú.“ – „Ľaľa, či vidíš, ako sa na nás ženú?!“ – „Utekaj, utekaj!“ kričí jeden za druhým, i vtom sa ako včely na všetky strany rozprchnu, čo im nohy stačia. Prenasledovníci, nemeckí železníci, ich skoro dohoniť nemôžu.

Rákóci ale ako skala stojí v prostriedku svojich dakoľko sedmohradských plukov i rúti sa na nepriateľa ako rozdráždená búrka na horách; Stanislav rúbe odporníkov mečom ako rubač jedle na Tatrách, skáču hlavy ako makovice, ľudia padajú ako tôňa, krv sa leje ako dážď nebeský, i ako stotisíc hromov skučí povetrie od vzdychania umierajúcich, od kriku vojska i cvendžania zbrane. – Ale pomaly zahynulo to pekné, krásne vojsko pána Rákóciho, ktoré predtým, ako keď rieka vystúpi zo svojho koryta, bolo pokrylo považské okolie; teraz už oko len ťažko uvidí kde-tu zúfanlivého vojaka, smrť svoju desiatimi smrťami

odkupujúceho. Rákóci len seká a tľie, Stanislav stojí verne pri boku jeho. Obidvaja sú zakrvavení, a keď vojsko nepriateľské ich zo všetkých strán obstúpilo, tu uchytil Stanislav uzdu smutného koníka Rákóciho i ubieha z poľa tak unáša nasilu pána svojho z nebezpečenstva.

X.

Pri Potúrni stojí stará drevená krčma, viac sedliakov sa von i dnu motá. Dvaja si zasadli za dlhým stolom i popíjajú si zo skleničiek, pred nimi stojacich.

„Ach, Bože môj drahý,“ vraví jeden, „načo sú to len chudobní ľudia na svete, bodaj by to radšej Pán Boh k sebe pobral.“

„Veru, pravdu máte, susedko,“ povie druhý, „múky ani za mak, soli ani za štipku niet doma, a deti plačú od hladu, neborká žena sa dosť trápi, ale, Bože môj, však tiež nič z tela vyrezať nemôže. Nuž, kdeže čo vezme hriešny človek, keď sa ti na poli nič neurodí, zárobčeku žiadneho, len vždy plať a plať, a keď nemáš odkiaľ, poberú ti všetko, i choď chudobný človek, kde chceš, s palicou po dobrých ľuďoch.“

„Veru je pravda,“ odpovie prvý, „chudobného človeka sa nikto neopýta, či máš, či nemáš, len daj, a keď nemáš, ostatnú smidku ti z ruky vytrhnú, ktorú do úst kladieš. Ty rob, čo chceš potom, plač, oni sa ti vysmejú, hreš, a nabijú ťa i plakať ti nedajú. Ach, potom sa nemá človek nikde inde, iba k Pánu Bohu. obrátiť, keď ho na svete všetko opustilo.“

„Jaj, jaj,“ hovorí druhý, „príde pán, dať mu musíš, i plať do stolice – prídu kuruci, poberú ti všetko, prídu Nemci, zoblečú ťa donaha, keď im nemáš čo dať; zo dňa na deň choď na poriadku, hoc ti to ostatné zhynie, čo ti Pán Boh na poli požehnal. Tak nemá človek ani vo dne, ani v noci pokoja, každý ho sužuje, ako sa mu len páči. Keď sa zachce kurucovi lebo Nemcovi, popáli ti všetko, i nikto sa nad tebou, hriešnym človekom, nezľutuje. Nedávno mi kuruci ostatné dva junce zajali, potom prišli Nemci, aby som, im ich veci viezol, a že som viacej nemal na čom voziť, zbili ma až na úmor, žene ostatné perinky pobrali, zastaviac ich u žida. Ach, Bože môj drahý, úprimný, kedyže to len lepšie bude na tom svete? – Už ja viem, že my chudobní ľudia len tak hynúť musíme a nikoho, nikoho nemáš

na celom šírom svete, u komu by si sa utiekol. Ach, Bože môj drahý, neopúšťaj nás aspoň ty!“

Medzitým prišiel jeden pán do izby, obzerajúc sa! zôkol-vôkol, i priblížil sa k sedliakom. Počúval, čo hovorili, a keď dovraveli, opýtal sa ich potichu: „Nuž, chlapci, či by ste si nechceli dač zarobiť?“

„Nuž, akože, pán urodzenký, len keby sme mali kde, ved' dobreže od hladu nevyhynieme.“

„No dobre, dobre, tu máte peňazí,“ i hodil im plný mešec na stôl, „a vykonajte, čo vám rozkážem.“

Kážte, kážte, pán urodzenký, my všetko vykonáme.“

„No, teda, chlapci, viete vy čo, tadiaľto pôjde Rákóci, chlap veľký, čiernych vlasov, fúzov a brady, trochu počerný; hlas má silný, pozor má pyšný, hoc teraz od rán, ktorými je pokrytý, slabší. On iste pôjde touto cestou, vy ho zlapajte i dostanete ešte viacej za to i peňazí, i statku, i zeme. Či viete?“

„Dobre, dobre, pán urodzenký.“

Pán odišiel a sedliaci si zas za stôl posadali, rozprávajúc už omnoho veselšie ako predtým. Ustavične sa von obzerajú, chtiac alebo dakoho uvidieť, alebo dač dopočuť.

Asi o hodinku zadupotajú kone pred krčmou, dvaja jazdci zastanú, uviažu o stĺp kone svoje a vojdú dnu Mladší zavolá: „Krčmárka, daj nám dač zajesť, ale skoro!“ I obrátiac sa k druhému, vypovie: „Škoda, že sme až domov vydržať nemohli, ráčte, prosím, do druhej izby.“

Sedliaci sa jeden na druhého obzerajú i merajú pánov od hlavy do päty. „Susedko,“ prehovorí jeden ku druhému, „nech som dobrý, ten sa až navlas naň ponáša, ako čo by mu z oka vypadol.“

„I mne sa tak zdá; nože sa opýtajte, či je to on, či nie!“

I prišiel zas mladší z pánov, hľadajúc krčmárku; a sedliaci sa ho, zložiac klobúky, pýtajú: „Ale, mladý pán prosíme vás pekne, nehnevajteže sa, či je to nie on?“

„Nuž kto?“

„Ale, ach, akože sa on tam volá? – Len sa mi tak mätie – nuž ten, čo ho schytať máme – ale totok, ozvoci, akože sa menuje?“

„Nie Rákóci?“

„Hej, hej, ten Rákóci!“

„Hybajte, blázni, čo by ten tu robil?“

„Hm, ved' nám povedal ten pán, že tadiaľto pôjde taký pán a tento je mu navlas podobný.“

„Čo? Chodíte do pekla, čo máte statočných ľudí na ceste zastavovať? Tak vás vyochládzam, že vám bude dosť.“

„No, no, mladý páňko, ved' sa nemusíte hnevať, ved' sme sa my to len opýtať chceli.“ I zase si sadli k stolu mladý pán ale, vyjdúc von z chyže, za chvíľu uháňa so spoločníkom svojím, až sa tak práši.

XI.

Od pozostatkov zemianstva liptovského sú za dakoľko dní obnovené na vrškoch nad Potúrňou i od Vavrišova silné priekopy, lebo Böckl prichádza zase od Liptova so svojím ľudom, už či stíhajúc Rákóciho, či z osobitných vlastných príčin. Nad Potúrňou sa pyšne vypínajú valy, a Rákóci rozkazuje ešte verným svojim hoc je i slabý, a Stanislav navlas vyplňuje rozkazy jeho.

Böckl prišiel so silným vojskom, robí útoky na vyvýšené valy i chce hore vyliezť a zdrúzgať silu nepriateľa svojho. – Ale darmo. Rákóciemu prišlo vojsko spoza Tisy, ale už neskoro, za ním do Trenčína, idúce na pomoc. I hrmia ešte delá, hoc obecný ľud do hôr ubehuje.

Stanislav stojí na čele i opiera sa moci Böcklovej, až tomuto naostatok sám Hajster na pomoc príde.

Keď tak dlhý čas dobývanie hradieb poturňanských trvalo, stalo sa, že Hajster kázal ľudu svojmu viac ako inokedy a s väčšou mocou udierať na valy. Ako

rozpajedené sršne sa sype ľud jeho na ne, ale ako kamenec nebeský sa sypú gule zhora. Hoc sa vzdor tomu Nemci predsa opierajú, chtiac v mihu oka zdrúzgať moc silného nepriateľa, predsa je všetko daromné, bo streľba zhora len hučí, oheň z diel i pušiek sa liští a ožiaruje celý vidiek, nad ktorým milé krásne slniečko už zhasínať začína.

Akoby k dovŕšeniu práce vyberie si Stanislav z prostriedku svojich najhodnejších i vyrúti sa s mečom v ruke na nepriateľa. Hajster s Böcklom odstúpiť musia, ba za chvíľu obrátia sa i dajú sa na útek.

Plní radosti vrátili sa víťazi do svojich šiatrov. – Stanislav prehovorí k Rákócimu i k pánom bratom: „Nemci sa tak skoro nezblížia, dostavší výplatok na dakoľko dní; prosím vás teda, páni, na krátku večeru do Svätého Ducha.“

Potom sa rozostavili stráže vôkol a vôkol a zemianstvo sa vyhrnulo do Svätého Ducha.

V dome Stanislavovom plno žiaľu i radosti. Stará pani za ten čas umrela, teraz tu gazduje matka mladej panej, ku ktorej prichodia susedky plakať, vykladať a vyčítávať i spomínať, aká bola nebožká dobrá pani. Starí sluhovia sa vypyujú na smrť svojho pána, lebo s ním na vojnách bývali, s ním ošediveli, pri ňom v bitkách obkaličeli, a tak im je smutno za starým pánom, s ktorým vždy spolu stávali i v šťastí, i v nešťastí; obrátia sa teda do kúta i zaplačú horko.

Unavený Rákóci si ľahol po večeri a šiel na odpočinok; pán Mikuláš zabáva hostov, jeho pani ale sa stará o domácnosť. Páni hodujú i pripíjajú na zdravie pánu Rákócimu i domácim pánom i paniam; pomaly ale von odchodia i rozchádzajú sa sčiasťky po izbách domu, sčiasťky do susedstva, kde každý, ako môže, snom občerstvuje unavené údy, bo bolo dosiaľ mnoho práce a málo odpočinku. Už je všetko ticho, ale sviece ešte horia po celom dome Stanislavovom.

V bočnej maličkovej izbičke sa zhovára Stanislav so svojou Aničkou, ktorá sa teší i ktorej oblednuté líčko sa už začervenalo radosťou. Milý prišiel z bojov a hádam teraz už tak ako predtým nebude, kde príduc domov, pohliadol, čo sa robí, a zase k vojsku odišiel. A tak kvitne ona teraz ako ten kvietok poľný, napojený studenou rosičkou, lebo milý jej odhodil všetko nastranu, zbroj položil do kúta i

tešil sa s ňou, s ňou jedinou po prvý raz v živote. Vie on byť strašný i mocný vo vojne, silný i hebký byť na koni, i chladný, keď pracovať treba; ale on zná i úprimnosť srdca tam, kde je pre ňu miesto, a Anička to vidíac, hladí ho po tvári, hladí dnu do očí, hladká ho po lícach i hlave – a zabudne i ona, i on už akoby na celý široký svet. Ona sa ho vypytuje, ako sa mu v bitkách vodilo, a on jej zas, čo porábala doma v jeho neprítomnosti, pričom si obaja rozprávajú od slova do slova. Pán Mikuláš vošiel so svojou paňou do izby i tešia sa zo šťastia detí svojich.

Vtom sa plameňom ožiaria obloky, na dvore zabrnčia šable, krik strašný sa strhne. Stanislav sa schytí, vezme šablú i beží von ku svojim; pán Mikuláš sa schytí a ide bojovať, cítiac, že to Nemci vtrhli do dediny.

Celá dedina je v ohni, až sa tak všetko varí; iskry kypia ako rozsršené hady. Všetko vzbudzuje hrúzu, a ľudia, od požiaru ohnivými sa byť zdajúci, lietajú s mečom v ruke ako mátohy po ulici.

Na dvore Stanislavovom je krutá bitka. Böckl sa pení hnevom a Stanislav skáče sem i tam na pomoc svojim. Böckl priskočí a zaryčí: „Došiel si cieľa, ty zbojník šťastia môjho, nazdajúc sa, že my od strachu utekáme, i nemysliac na lešť nepriateľa, inou cestou prichádzajúceho, aby domácemu šťastiu tvojmu zasvietil.

„I s hrozným vztekem sa rúti na Stanislava, ktorý sa zvrtnie i uderí mečom do Böckla tak, že sa tento, zvalí, škrípuc zubami v hroznom preklínaní. – Preletí to ako stotisíc hromov vojskom nemeckým a celé hordy sa sypú na miesto, kde ich vodca padol.

Hej, Stanislav, Stanislav, kde je mladosť tvoja? Rozrúbali ťa Nemci na kúštičky i s pánom Mikulášom – a ty ležíš zabitý, nebude ťa už viac na vojnu nosievať tvoj vraný koníček, nepoihrá si už viac šablička tvoja na krkoch nepriateľských, nezaplače už nad tebou žiadna živá duša na svete, bo sú už všetci milí tvoji tiež na kúske porúbaní a divý požiar im svieti krásne a velebne k pohrebu. – Hoj, Stanislav, kde je mladosť tvoja?

Uhliadnuc žiaru plamennú i slyšiac krik vojny vo Svätom Duchu, pohli sa tábory Rákóciho, ktoré Hajster za chrptom prepadúva. Potýkanie je ukrutné,

dediny sa pália a dve nepriateľské vojská sa vraždia za tmavej noci pri strašných požiaroch.

Rákóci ušiel do Poľska; Böckl je vo svätopeterskom kostole pochovaný; Svätý Duch, Svätý Štefan a ešte jedna dedina je ohňom so zemou zrovnaná i neušla tam smrti ani len jedna živá duša. Stalo sa to na Všetechsvätých roku 1709.

Nepoznať už viacej ani šľaku po Svätom Duchu; ale roľník ukazuje pod Tatrami medzi Petrom, Vavrišovom, Jakubovany a Konskou pusté trasoviská kde dakedy Svätý Duch stávať mal, i prechoval nám pamiatku miesta toho, kde sa veci tieto stali. Na deň Všetechsvätých počuť tu po polnoci bolestné zvony hučať i ohnivé vojsko spod zeme vystupovať, nevinne zahynulým poctu robiace; na jar zas, keď začínajú kopniť krtínce i čierne hlávky svoje vyzdvihovať nad plachtou bieleho snehu, tu vystupujú zo zeme dávno tu zhynulí bojovníci, púšťajú sa v ohnivej podobe svojej jeden do druhého, pokiaľ vetrík, od Kriváňa zaviavší, sfúkne ich, neurobí koniec vojne už dávno zahynulých bojovníkov. Opakuje sa to často; ľudia umelí hovoria, že je to vraj fatamorgána tak, ako pri Ondrašovej sa zjavujúca, roľník ale to uzrevší prežehná sa krížom i pomodlí sa za nevinné dušičky tu bez poslednej spovedi, bez pohrebu v strašnom ohni zahynuvšie.